

ROTTERDAMS
PHILHARMONISCH
ORKEST

Concerttoelichting

Herdenkingsconcert

do 11 mei 2023 • 20.15 uur
vr 12 mei 2023 • 20.15 uur
zo 14 mei 2023 • 14.15 uur

PROGRAMMA

dirigent **Lahav Shani**
sopraan **Chen Reiss**
alt **Anna Larsson**
koor **Laurens Symfonisch**

Gustav Mahler 1860-1911

Symfonie nr. 2 in c, 'Auferstehung'
[1888-94; rev. 1903]

voor groot orkest, twee solostemmen
en gemengd koor

- Allegro maestoso
- Andante moderato
- In ruhig fließender Bewegung
- 'Urlicht'. Sehr feierlich, aber schnell
- Im Tempo des Scherzos: Wild herausfahrend - Langsam - Allegro energico - Langsam

Einde concert circa 22.10 / 16.10 uur

Vorige uitvoering door ons orkest:

Mei 2015, dirigent **Manfred Honeck**,
sopraan **Christina Landshamer**,
alt **Christianne Stotijn**, Groot
Omroepkoor

Een uur voor aanvang van het concert
geeft **Alexander Klapwijk** een inleiding
op het programma, toegang € 5.
Kaartjes zijn aan de zaal te verkrijgen
tegen pinbetaling. Voor Vrienden is de
inleiding gratis.

Cover: *De verwoeste stad*, beeld van
Ossip Zadkine (1953). Foto Museum
Beelden aan Zee

*De heilige Antonius preekt voor de vissen. Schilderij
toegeschreven aan Francisco de Herrera de Oudere
(ca. 1630), collectie Detroit Institute of Arts*

Herdenkingsmuziek

Bij het herdenken van ingrijpende gebeurtenissen speelt muziek vaak een belangrijke rol. Vooral langzame romantische stukken als het *Adagio* van Barber of het *Adagietto* van Mahler weten nog weleens een gevoelige snaar te raken. Bij de herdenking van het bombardement van Rotterdam lijkt Mahlers *Tweede symfonie* steeds meer een vaste plaats te gaan opeisen.

Wederopbouw

In 1990, een halve eeuw na 1940 zette Bernard Haitink met het Rotterdams Philharmonisch een verpletterende uitvoering neer van Mahlers *Tweede*. Acht jaar geleden was de eer aan Manfred Honeck en nu in 2023, 83 jaar na het bombardement, neemt Lahav Shani het stokje over. Er zijn verschillende redenen te bedenken om juist dit werk te kiezen. Allereerst de bijnaam, ook al komt die niet van de componist. 'Auferstehung', 'wederopstanding', kan symbool staan voor de manier waarop de Rotterdammers met dat zo dramatische en destructieve moment uit hun geschiedenis zijn omgegaan. Natuurlijk zijn de gedachten ieder jaar op 14 mei bij de vernietiging en bij de slachtoffers, maar enkele dagen later is er wederopbouwdag om te vieren hoe men de handen uit

de mouwen heeft gestoken en de stad als een feniks uit zijn as liet verzezen. En beide aspecten zitten in deze symfonie, met name in de hoekdelen.

De periode tussen die momenten van destructie en wederopbouw, capitulatie en bevrijding, was een tijd van onderdrukking, waarin de muziek van Mahler verboden was. Het was Joodse, dus *entartete kunst*. Vanuit die geschiedenis is elke hedendaagse uitvoering van zijn werk in zekere zin een overwinning op de verderfelijke ideologie van de nazi's. Zeker als dat gebeurt door een orkest, dat toen bijna zijn complete bibliotheek in vlammen zag opgaan.

Traumatische ervaring

Dat wederopstandingsthema is nog ver weg als Mahler in 1888 aan het eerste deel van de symfonie begint. Zijn *Eerste symfonie* is net voltooid en binnen enkele maanden

componeert hij een dodenmars, eigenlijk voor de held uit die Eerste, waar hij zichzelf ook weer in ziet. Maar hoe voorspoedig ook, met dit vervolg blijkt hij zich wel behoorlijk in de nesten te hebben gewerkt want hij heeft geen idee hoe het nu verder moet. Inspiratie voor een oplossing laat lang op zich wachten en in 1891 publiceert hij de partituur dan maar als zelfstandig symfonisch gedicht onder de titel *Totenfeier*. Hij trekt bovendien de stoute schoenen aan en speelt het werk voor aan dirigent Hans von Bülow, een groot voorvechter van de moderne muziek en een van zijn idolen. Dat had hij beter niet kunnen doen. De dirigent reageert verschrikt en afwijzend op deze overmoedige muziek, stopt zelfs zijn vingers in zijn oren, en na deze traumatische ervaring kost het nog twee jaar voordat hij de moed en inspiratie vindt om aan de middendelen te beginnen.

Inspiratie

Dat gebeurt in de zomer van 1893. Het is vakantie en hij trekt zich, samen met zijn broer en zussen, terug in de idyllische omgeving van Steinbach aan de Attersee om te componeren. Hij heeft absolute stilte nodig en zijn familie krijgt het druk met het weggagen van vogels en verwijderen van koeienbellen. Maar het resultaat is ernaar. Eerst orkestreert hij een eerder gecomponeerd lied uit de bundel *Des Knaben Wunderhorn*, 'Des Antonius von Padua fischpredigt', vervolgens maakt hij er een instrumentale versie van die prima past als scherzo, het derde deel, in zijn symfonie. Een gelukkige vondst. Het inspireert hem meteen ook tot de compositie van een idyllische

Oostenrijkse dans, een Ländler, die een plek krijgt als tweede deel. Voor de finale wil hij het grootsler aanpakken, met koor en solisten, naar voorbeeld van Beethoven in zijn *Negende*. De hele wereldliteratuur, inclusief de Bijbel, wordt doorgespit op zoek naar een passende tekst maar tevergeefs. De ironie wil dat het dezelfde Hans von Bülow is die hem postuum de oplossing aandraagt. Op diens begrafenis klinkt een tekst van de achttiende-eeuwse dichter Friedrich Klopstock. Als Mahler de eerste regel hoort, 'Aufersteh'n, ja aufersteh'n wirst du', realiseert

Wie zoekt naar een muzikaal equivalent van Zadkines De verwoeste stad, zal dat vooral in de finale vinden

hij zich dat hij niet verder hoeft te zoeken. Twee coupletten worden aangevuld met een zestal van zijn eigen hand en hij kan aan de slag om zijn finale eindelijk vorm te geven. Als inleiding op deze wederopstanding schildert hij het Laatste Oordeel, met gebruikmaking van het dies irae-motief uit de katholieke dodenmis, inclusief aardbeving en opnieuw een dodenmars.

Wie voor deze gelegenheid zoekt naar een muzikaal equivalent van Zadkines *De verwoeste stad*, het iconische beeld van het gebombardeerde Rotterdam, zal dat vooral in dit gedeelte vinden.

Abrupt

Een probleem dat Mahler dan nog moet oplossen is de abrupte overgang tussen scherzo en finale. Een soortgelijk probleem merkte hij ook na het eerste deel, de treurmars, dat hij heeft opgelost met een voorgeschreven pauze van minstens vijf minuten, die overigens zelden heel letterlijk wordt genomen. In dit geval kiest hij voor het invoegen van een extra deel, een nieuw lied uit *Des Knaben Wunderhorn*, 'Urlicht', waarmee hij beide delen naadloos met elkaar verbindt. Het is zijn introductie van de menselijke stem in de symfonie. En er is een duidelijke link met de finale: de beginnoten zijn dezelfde als die van de inzet van het koor, vanuit de stilte en vanuit de diepte. Eigenlijk wonderlijk hoe uit zulke verschillende onderdelen zo'n overtuigend geheel kon ontstaan. De première op 13 december 1893 in Berlijn, gedirigeerd door Mahler zelf, was een sensatie en werd zijn definitieve doorbraak als componist. Het bleek een werk waarop hij zijn toekomst kon bouwen. Vele succesvolle uitvoeringen op belangrijke momenten in zijn loopbaan zouden volgen. En ook dat maakt deze Tweede tot een geschikt werk om het bombardement van Rotterdam te herdenken.

Eelco Beinema

Teksten

IV. Urlicht

O Röschen rot!
Der Mensch liegt in größter Not!
Der Mensch liegt in größter Pein!
Je lieber möcht ich im Himmel sein!

Da kam ich auf einen breiten Weg;
Da kam ein Engelein und wollt mich abweisen.
Ach nein! Ich ließ mich nicht abweisen!
Ich bin von Gott und will wieder zu Gott!
Der liebe Gott wird mir ein Lichtchen geben,
Wird leuchten mir bis in das ewig selig Leben!

V.

Aufersteh'n, ja aufersteh'n wirst du,
Mein Staub, nach kurzer Ruh'!
Unsterblich Leben
Wird der dich rief dir geben!
Wieder aufzublüh'n wirst du gesät!
Der Herr der Ernte geht
Und sammelt Garben
Uns ein, die starben!

O glaube, mein Herz, o glaube:
Es geht dir nichts verloren!
Dein ist, ja dein, was du gesehnt!
Dein, was du geliebt,
Was du gestritten!
O glaube, du wardst nicht umsonst geboren!
Hast nicht umsonst gelebt, gelitten!

Was entstanden ist, das muss vergehen!
Was vergangen, auferstehen!
Hör' auf zu beben!
Bereite dich zu leben!

O Schmerz! Du Alldurchdringer!
Dir bin ich entrungen!
O Tod! Du Allbezwinger!
Nun bist du bezwungen!

Mit Flügeln, die ich mir errungen,
In heißem Liebesstreben,
Werd' ich entschweben
Zum Licht, zu dem kein Aug' gedrungen!
Sterben werd' ich, um zu leben!

Aufersteh'n, ja aufersteh'n wirst du,
Mein Herz, in einem Nu!
Was du geschlagen
zu Gott wird es dich tragen!

IV. Licht van het begin

O roosje rood,
De mens is in grote nood!
De mensheid lijdt grote pijn!
Ik zou liever in de hemel zijn!

Toen kwam ik bij een brede weg.
Er kwam een engel aan, die mij wilde verstoten.
O nee! Ik liet mij niet verstoten!
Ik ben van God en wil terug naar God!
De lieve God zal mij een lichtje geven
Om mij te leiden naar het eeuwig-zalig leven!

V.

Opstaan, wederopstaan, zul jij,
Mijn lichaam, na een korte rust!
Onsterfelijk leven
Zal Hij die jou opriep je geven!
Om opnieuw te bloeien werd je gezaaid!
De Heer gaat uit oogsten
En bindt ons stervelingen
Tot schoven samen!

Geloof, mijn hart, geloof:
Er zal je niets ontvallen!
Jij krijgt waarnaar je hebt verlangd!
Waarvan je hebt gehouden,
Waarvoor je hebt gevochten!
Geloof: je bent niet vergeefs geboren!
Hebt niet vergeefs geleefd, geleden!

Wat geboren is, dat moet vergaan!
Wat vergaan is, weer herrijzen!
Sidder niet meer!
Wees klaar om te leven!

O pijn, die overal is!
Ik ben je te boven!
O dood, die alles overheerst!
Nu ben jij verslagen!

Op vleugels die ik heb bemachtigd
Met vurige inspanningen,
Zal ik opstijgen
Naar 't licht, dat nooit een oog aanschouwde!
Sterven zal ik om te leven!

Opstaan, wederopstaan,
Zul jij, mijn hart: nu meteen!
Wat jou heeft gepijnigd,
Zal je naar God brengen!

Lahav Shani - chef-dirigent

Geboren: Tel Aviv, Israël

Huidige positie: chef-dirigent Rotterdams Philharmonisch Orkest; music director Israel Philharmonic Orchestra

Eerder: vaste gastdirigent Wiener Symphoniker

Studie: piano aan de Buchmann-Mehta School of Music Tel Aviv; piano en directie aan de Hochschule für Musik 'Hanns Eisler' Berlijn; mentor: Daniel Barenboim

Doorbraak: 2013, na het behalen van de eerste prijs van het Gustav Mahler Dirigentenconcours in Bamberg

Daarna: gastdirecties Berliner Staatskapelle, Berliner Staatsoper, Wiener Philharmoniker, Symphonieorchester des Bayerischen Rundfunks, Staatskapelle Dresden, Tonhalle Orchester Zürich, Rundfunk-Sinfonieorchester Berlin, Philharmonia Orchestra, Philadelphia Orchestra, Pittsburgh Symphony Orchestra, Seoul Philharmonic Orchestra, Koninklijk Concertgebouworkest

Debuut Rotterdams Philharmonisch: 2016

Foto: Eduardus Lee

Foto: Paul Marc Mitchell

Chen Reiss - sopraan

Geboren: Herzliya, Israël

Studie: piano vanaf haar vijfde, zanglessen sinds haar veertiende

Debuut: als vast lid van de Bayerische Staatsoper München

Gesoleerd bij: Gewandhausorchester Leipzig, Berliner Philharmoniker, Wiener Philharmoniker, Koninklijk Concertgebouworkest, Chicago Symphony, Philharmonia Orchestra, Orchestre de Paris

Opera: Wiener Staatsoper, Royal Opera House Covent Garden, Teatro alla Scala, Semperoper Dresden, Deutsche Oper Berlin, De Nationale Opera, Wiener Festwochen, Maggio Musicale Fiorentino, Opera Company of Philadelphia, Israeli Opera

Rollen: Sophie/Rosenkavalier, Gretel/Hänsel und Gretel, Pamina/Zauberflöte, Zerlina/Don Giovanni, Gilda/Rigoletto, Liu/Turandot, Ginevra/Ariodante

Recitals: met pianisten Charles Spencer en Alexander Schmalcz

Debuut Rotterdams Philharmonisch: 2023

Anna Larsson - alt

Geboren: Stockholm, Zweden

Studie: Adolf Fredrik Muziekschool, Operastudio 67, Operahogeschool Stockholm

Onderscheidingen: Hofzanger (2011), Koninklijke Medaille 'Litteris et Artibus' (2014)

Doorbraak: 1997, als solist in Mahlers *Tweede symfonie* bij de Berliner Philharmoniker onder leiding van Claudio Abbado

Daarna: opera (met een accent op Wagner) in Berlijn (Staatsoper), Wenen (Staatsoper), München (Beierse Staatsopera), Salzburg (Festival), Aix-en-Provence (Festival), concertoptredens met Los Angeles Philharmonic, Chicago Symphony Orchestra, New York Philharmonic, Wiener Philharmoniker, London Philharmonic, Concertus Musicus Wenen met dirigenten als Daniel Barenboim, Gustavo Dudamel, Bernard Haitink, Nikolaus Harnoncourt, Lorin Maazel, Zubin Mehta, Sir Simon Rattle en Esa-Pekka Salonen

Debuut Rotterdams Philharmonisch: 2023

Foto: Anna Thorbjörnsson

Laurens Symfonisch - koor

Opgericht: 2013, in samenspraak met de Doelen en Rotterdams Philharmonisch Orkest, als uitbreiding van het Laurens Collegium Rotterdam

Dirigent: Wiecher Mandemaker

Repertoire: groot symfonisch repertoire met koor

Debuut: 2013 met *Ein deutsches Requiem* van Brahms

Wapenfeiten: samenwerkingen met Koninklijk Concertgebouworkest (Honegger: *Jeanne d'Arc au bûcher*), BBC Symphony Orchestra (Howells: *Hymnus Paradisi*), BBC Scottish Symphony Orchestra (Britten: *Ballad of Heroes*), Residentie Orkest (Verdi: *Requiem*), Orkest van de Achttiende Eeuw (Beethoven: *Negende symfonie*, *Fidelio*)

Debuut Rotterdams Philharmonisch: 2014

Foto: Patrycja Lassocinska

Agenda

vr 26 mei 2023 • 20.15 uur

dirigent **Manfred Honeck**
cello **Kian Soltani**

MacMillan Largetheto
Schumann Celloconcert
Vali The Girl from Shiraz
Beethoven Vijfde symfonie

zo 4 juni 2023 • 10.30 uur

Music for Breakfast nr. 6
met **Charlotte Potgieter** en **Letizia Sciarone** (viool) en collega's uit het orkest
kamermuziek van **Borodin**, **Dvořák** en **Martinů**

vr 9 juni 2023 • 17.00 uur

piano **Daniil Trifonov** en **Lahav Shani**
slagwerk **Danny van de Wal** en **Martijn Boom**
Rachmaninov Tweede suite voor twee piano's
Bartók Sonate voor twee piano's en slagwerk

vr 9 juni 2023 • 20.15 uur

zo 11 juni 2023 • 14.15 uur
dirigent **Lahav Shani**
piano **Daniil Trifonov**
Copland Fanfare for the Common Man
Gershwin Pianoconcert
Tsjaikovski Zesde symfonie 'Pathétique'

vr 8 september 2023 • 20.15 uur

dirigent **Manoj Kamps**
sopraan **Katherine Dain**
zang **Diamanda La Berge Dramm**
Van Veldhuizen unde imber et ignes
Debussy Prélude à l'après-midi d'un faune
Debussy Uit Nocturnes: Fêtes
Björk Songs
Sondheim Songs

Orkestleden

Chef-dirigent

Lahav Shani

Eredirigent

Yannick Nézet-Séguin

Assistent-dirigent

Bertie Baigent

Eerste viool

Marieke Blankestijn,
concertmeester
Quirine Scheffers
Hed Yaron Meyerson
Saskia Otto
Arno Bons
Mireille van der Wart
Cor van der Linden
Rachel Browne
Maria Dingjan
Marie-José Schrijner
Noëmi Bodden
Petra Visser
Sophia Torrenga
Hadewijch Hofland
Annerien Stuker
Alexandra van Beveren
Koen Stapert

Tweede viool

Charlotte Potgieter
Cecilia Ziano
Frank de Groot
Laurens van Vliet
Tomoko Hara
Elina Staphorsius
Jun Yi Dou
Bob Bruyn
Letizia Sciarone
Eefje Habraken
Maija Reinikainen
Wim Ruitenbeek
Babette van den Berg
Melanie Broers

Altviool

Anne Huser
Roman Spitzer
Galahad Samson
Kerstin Bonk
Lex Prummel
Janine Baller
Francis Saunders
Veronika Lénártová
Rosalinde Kluck
León van den Berg
Olfje van der Klein

Cello

Emanuele Silvestri
Eugene Lifschitz
Joanna Pachucka
Daniel Petrovitsch
Mario Rio
Gé van Leeuwen
Eelco Beinema
Carla Schrijner
Pepijn Meeuws
Yi-Ting Fang

Contrabas

Matthew Midgley
Ying Lai Green
Jonathan Focquaert
Robert Franenberg
Harke Wiersma
Arjen Leendertz
Ricardo Neto

Fluit

Juliette Hurel
Joséphine Olech
Désirée Woudenberg

Fluit/piccolo

Beatriz Da Baião

Hobo

Remco de Vries
Karel Schoofs
Anja van der Maten

Hobo/althobo

Ron Tjihuis

Klarinet

Julien Hervé
Bruno Bonansea

Klarinet/ basklarinet

Romke-Jan Wijmenga

Fagot

Pieter Nuytten
Lola Descours
Marianne Prommel

Fagot/ contrafagot

Hans Wisse

Hoorn

David Fernández
Alonso
Wendy Leliveld
Richard Speetjens
Laurens Otto
Pierre Buizer

Trompet

Alex Elia
Simon Wierenga
Jos Verspagen

Trombone

Pierre Volders
Alexander Verbeek
Remko de Jager

Bastrombone

Rommert Groenhof

Tuba

Hendrik-Jan Renes

Pauken/slagwerk

Danny van de Wal
Ronald Ent
Martijn Boom
Adriaan Feyaerts

Harp

Charlotte Sprenkels